

ГОЛУБЄВА Марія

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

ПРЕДКО Софія

*студентка 3 курсу освітньо-професійної
програми «Психологія - 53»,
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕПОНИ У НАВЧАННІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У 2014 році через збройну агресію РФ проти України на законодавчому рівні вперше з'явилося поняття внутрішньо переміщена особа [2, ст. 1]. Із початком повномасштабної вторгнення РФ в Україну після 24 лютого 2022 року все більшій кількості сімей довелося залишити свої домівки через окупацію їхнього рідного міста, села, селища. За даними Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) на грудень 2025 року фактична чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні складала більше 3 млн 712 тис. осіб [7, с. 2]. Певна частина українських територій все ще залишаються підконтрольними країні-агресорці, а люди потерпають від постійних обстрілів. У свою чергу, це підкреслює ще більшу потребу в інтеграції внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) у громади їхнього тимчасового або постійного місця проживання.

Студентство зі статусом ВПО становить вразливу групу населення, що стикається з двома типами перепон. Із одного боку, це – інституційні бар'єри: бюрократія, пошук житла та роботи, право на соціальний захист, освіту, медичну допомогу, соціально-економічну підтримку. А з іншого – соціально-психологічні питання: соціалізація, суспільна стигматизація їхнього образу та переживання щодо майбутнього [6, с. 92]. Через таку широку низку чинників здобуття освіти ВПО-студентством несе багато викликів та потребує глибокого дослідження.

Актуальність дослідження полягає у необхідності здійснення аналізу соціально-психологічних перепон, що створюють для ВПО студентства різноманітні несприятливі умови. Останні можуть суттєво впливати на якість здобуття освіти ВПО-студентством. Завдяки такому дослідженню визначимо характер впливу соціально-психологічних перепон на внутрішньо переміщене студентство та його адаптацію. А також це дасть можливість сформулювати у майбутньому практичні психолого-педагогічні рекомендації для ВПО студентства та для кураторів, практичних психологів, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Мета дослідження – теоретичний аналіз соціально-психологічних перепон у навчанні внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні.

В Україні воєнний стан спричинив кризу у системі освіти. Багатьом закладам вищої освіти (далі – ЗВО) довелося релокуватись із окупованих чи тимчасово окупованих територій, перевестись на онлайн-формат навчання та втратити велику кількість студентів/студенток через вимушену міграцію.

Студентство також зазнало значних змін. Частина здобувачів освіти повинна була адаптуватися до нових умов життя у зв'язку з вимушеним переїздом. Решта, що вже навчались у ЗВО, – переходили на онлайн-форму навчання. ВПО-студентство проходило подвійну адаптацію: як до нового місця проживання, так і до навчання в новому закладі вищої освіти.

У дослідженні феномену ВПО важливим є принцип інтерсекційності. З. Шевченко пише, що цей принцип означає концепцію про перетин різних дискримінацій, згідно з якою різні форми нерівності або пригнічення не існують окремо одна від одної, а доповнюють і конструюють одна одну [8]. Адже, фактично, перепони у освіті можуть з'являтися якраз через наявність у ВПО й інших типів вразливостей. Наприклад, із інвалідності, із ненадійністю фінансового становища, із відсутністю постійного місця проживання та стабільної роботи.

Психічний стан ВПО-студентства, на думку низки дослідників, також має значні тенденції до погіршення. Рівень психічних розладів, таких як депресія, тривога, посттравматичний стресовий розлад (*далі* - ПТСР) та психози, є вищим серед переміщених осіб, ніж у іншого населення країни (*переклад з англійської тут та далі авторки тез – С. П.*) [9, 251]. Допомога ВПО-студентству у подоланні цих викликів значно покращує його позицію, а також створює рівні умови для здобуття освіти.

Ключовою складовою інтеграції студентства зі статусом ВПО є поняття адаптації. Адаптація у класичному розумінні – це здатність особистості пристосовуватись до змін середовища завдяки внутрішнім або зовнішнім діям. Якщо говорити про психофізіологію, адаптація є зміною чутливості організму. Низка досліджень вказує на те, що низький рівень адаптації корелює зі збільшенням рівня емоційної нестабільності, тривожності, агресивності та дратівливості [6, с. 97; 7, с. 130; 10, с. 29; 11, с. 171]. Адаптація особистості до середовища, визначається одним із головних чинників її розвитку. У студентському віці процес адаптації може полягати у пристосуванні до умов навчання в університеті, нового колективу та вимог викладацького складу.

На протипагу адаптації існує поняття дезадаптації. Так Т. Алексеєнко підкреслює, що «термін, протилежний адаптації, суть якого виявляється у невідповідності соціопсихологічного і психофізіологічного статусу людини вимогам ситуації, життєдіяльності, що не дозволяє їй пристосовуватися до умов середовища свого існування» [1, с. 163-164].

Досить надійним інструментом для ВПО-студентства може стати резилієнс. Як пишуть О. Кокун та Т. Мельничук, поняття «резилієнс» «використовується у психології...в контексті впливу на людину певних екстремальних, загрозливих чи стресових умов, а також її здатності до збереження повноцінного функціонування під час та після такого впливу» [3, с. 5]. Не будемо плутати «резилієнс» та «резильєнтність». «Відмінність у змісті понять резилієнсу («resilience») та резильєнтності («resiliency»), полягає в тому, що резилієнс є *процесом*, а резильєнтність – *властивістю* (або *здатністю*) особистості» [3, с. 5].

М. Сігова, О. Морозова пишуть, що «ключовими факторами формування резилієнс ми вважаємо адаптивність, емоційний інтелект, «mindfulness» (техніку усвідомленості) та самоспостережливість» [5, с. 51]. Так, резилієнс може допомогти ВПО-студентству зберегти свій психоемоційний стан та адаптуватись до нового місця проживання та навчання.

Здобуття вищої освіти виступає однією з провідних ланок адаптації для внутрішньо переміщеного студентства. Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщеного студентства є нелінійним процесом. Вступ ВПО студентів та студенток до закладу вищої освіти не може розглядатись окремо від факту їхнього вимушеного переїзду. Велика кількість таких студентів/студенток має необхідність працювати паралельно зі здобуттям освіти для забезпечення власних базових потреб. Оскільки перепони у навчанні мають комплексний характер, їхня інтервенція так само має відбуватись на багатьох рівнях. Такий підхід дозволить забезпечити комплексне вирішення проблеми та створить ВПО-студентству реальні умови для здобуття якісного рівня освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Деадаптація // Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер, 2009. С. 163-164.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, ст.1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
3. Коқун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник : практ. посіб. для широкого користування. Київ : Ін-т імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 25 с.
4. Кузікова С. Б., Щербак Т. І. Вплив мотивації досягнення на здатність особистості до адаптації. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2024. Вип. 70. С. 121-143.
5. Сігова М. К., Морозова О. Б. Взаємозв'язок рівня резилієнс з професійним успіхом фахівців HR. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. 2020. № 3. С. 50-58.
6. Таранцов Є. Ю., Гребенюк Д. І., Валика Н. В. Психологічні особливості адаптації та інтеграції в громади внутрішньо переміщених осіб. *Journal of Psychology Research*. 2024. Vol. 30. С. 90-100. <https://www.psyresearches.dp.ua/index.php/journal/article/view/62>
7. Україна – Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Опитування загального населення – Раунд 22 – січень 2026 року. / МОМ ООН Міграція; Displacement Tracking Matrix; Global Data Institute. 2026. 26 с. <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-naseleння-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo>
8. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2016. <https://a-z-gender.net/ua/intersekcijnist.html>
9. Bhugra D. Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica*. 2004. Vol. 109. Issui 4. P. 243-258. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.0001-690X.2003.00246.x>

10. Irkhin Yu., Kryzyna O., Kulhinskyi Ye., Sukhanova Ya., Kryzyna N. Emotional and Mental Health Effects of the Russo-Ukrainian War on Ukraine's Civilian Population. *Revista de cercetare si interventie sociala*. 2024. Vol. 87. P. 23-37. https://www.rcis.ro/images/documente/rcis87_02.pdf

11. Kurapov A., Pavlenko V., Drozdov A., Bezliudna V., Reznik A., Isralowitz R. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Journals of Loss and Trauma*. 2023. Vol. 28/2. Pp.167-174. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15325024.2022.2084838#abstract>

ГОЛУБЄВА Марія

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

КРИНЬКО Оксана

*студентка 3 курсу освітньо-професійної
програми «Психологія - 53»,
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ – СКЛАДОВА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО СТУДЕНТСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Під час воєнного стану в Україні студентству доводиться розвиватися та здобувати професійну освіту, незважаючи на постійну нестабільність умов, загрозу життю та швидкі видозміни освітнього процесу. Такі реальні умови можуть викликати високий рівень стресу, тривожності, емоційного та когнітивного виснаження і потребують неабияких ресурсів для підтримки позитивного психологічного стану. У цьому контексті актуально розглянути резильєнтність, як здатність відновлюватися після травматичних подій, та емоційний інтелект як один із чинників розвитку резильєнтності студентства.

Мета – проаналізувати зміст сучасних психологічних понять «резилієнс» та «резильєнтність», зв'язок емоційного інтелекту із резильєнтністю.

Як зазначають О. Кокун та Т. Мельничук, термін «резилієнс» (resilience), або стійкість, широко використовувався у різних науках протягом століть, потім отримав різноманітні значення. «Однак лише в останні кілька десятиліть цей термін набув популярності в якості психологічного феномену» [5, с. 4]. Низка сучасних українських науковців детально аналізують зміст понять резилієнсу («resilience») та резильєнтності («resiliency»). Це такі автори: Д. Асонов та О. Хаустова [1], Е. Грішин [2], Н. Гусак та інші [3], О. Кокун [4], О. Кокун та Т. Мельничук [5], Г. Лазос [6], В. Чернобровкін та О. Морозова [10] та багато інших. Термін «resilience» в сучасних вітчизняних психологічних наукових джерелах перекладають як «стресостійкість», «життестійкість», «життєздатність», «стійкість до травми», «психологічна пружність», «психологічна стійкість». Це, в певній мірі, призводить до неоднозначного